

Extra City Kunsthall, Antwerpen – Tentoonstellingsgids

[] ORBAN SPACE:
LUC DELEU – T.O.P.
OFFICE []

[] VIER DECENNIA
VOORSTELLEN EN
ADVIEZEN VOOR
DE OPENBARE
RUIMTE OP
SCHAAL VAN DE
WERELD []

15 - 09 - 2013

[NEDERLANDS] 17 - 11 - 2013

Orban Space: Luc Deleu – T.O.P. office
Samengesteld door: Wouter Davidts &
Stefaan Vervoort in samenwerking met
Luc Deleu – T.O.P. office
Tentoonstellingsontwerp door Luc
Deleu – T.O.P. office

15 september 2013 – 17 november 2013
Opening: 14 september, 18:30 – 22:00

Adres
Eikelstraat 31, 2600 Antwerpen

Extra City team:

Artistiek Directeur
Mihnea Mircan

Productie
Caroline Van Eccelpoel

Communicatie
Carl Jacobs

Administratie
Teatske Burgerjon

Technische assistentie
Gary Leddington

Raad van Bestuur
Joeri Arts, Wilfried Cooreman, Karin
Hanssen, Evert Crols, Carl Keirsmackers

Architectuur
Kris Kimpe

Design
Remco van Bladel

Technisch Team
Oscar Hugal, James Bryant, Tom Volkaert,
Timothy Van de Laar, Bernd Luttgerding,
Sander Michiels, Wannas Verhees

Dank aan
Win Van den Abbeele, Mesut Arslan,
Bart de Baere, Museum Boijmans
Van Beuningen, Lena Daems, Marthe
Van Dessel, District Berchem, Chris
Fitzpatrick, Frederic Vandoninck Wouter
Willems Architecten, Michel Goossens,
Charlotte Gyselinck, Nina Hendrickx,
Wilfried Huet, Saori Kuono, Stijn Maes,
Galerie Michel Rein, Nathalie Rijckooft,
Sanne Schrijvers, Stad Antwerpen,
Stroom Den Haag, Marie Vandecasteele,
Frederik Vergaert, Valérie De Visscher,
Greet Vlegels, Sara Weyns, de uitleners
aan de Luc Deleutoentoonstelling.

ORBAN SPACE INTRODUCTIE

'Less is Less', zo transformeert de Belgische architect en kunstenaar Luc Deleu het door Mies van der Rohe uitgedragen motto. Door een sterk groeiende wereldbevolking is er steeds minder bruikbaar landoppervlak op aarde per inwoner beschikbaar. Maar minder betekent voor Deleu ook letterlijk minder consumeren, bouwen, vervuilen, produceren om zo de aarde te sparen. De implicaties van deze houding voor de architectuur, de vormgeving van onze steden en publieke ruimte zijn te zien in de tentoonstelling *Orban Space*.

Toen de Belgische architect en kunstenaar Luc Deleu (1944) in 1970 T.O.P. office oprichtte, koos hij een naam die als een oproep opgevat kan worden: Turn On Planning!

De O symboliseert de aarde op z'n kop en gespiegeld afgebeeld. De wereld staat kortom centraal. Vanuit een oprecht engagement met actuele vraagstukken als de duizelingwekkende groei van de wereldbevolking, de onevenwichtige voedselproductie, de immer oprukkende milieuvervuiling en de frictie tussen het individu en de maatschappij, heeft Deleu een 'eco-centrische' vorm van urbanisme op wereldschaal ontwikkeld: Orbanisme. De wereld staat tevens centraal in deze tentoonstelling.

ORBAN SPACE STATEMENT CURATOREN

De tentoonstelling *Orban Space*: Luc Deleu – T.O.P. office focust op *Orban Space* (2006 -), hun meest recente onderzoeks project. *Orban Space* vervolmaakt de ambitie van T.O.P. office om een praktische methodologie te ontwikkelen die de publieke ruimte op wereldschaal analyseert en voorstellen doet voor de vormgeving ervan.

De tentoonstelling wil verrassende perspectieven ontwikkelen en nieuwe ensembles binnen het oeuvre van Luc Deleu – T.O.P. office blootleggen. Dat gebeurt aan de hand van vijf thematische clusters: *devices*, *media*, *dimensions*, *movements* en *realities*. De clusters tonen de vele terugkerende operaties, acties en strategieën die het werk en de praktijk van Deleu-T.O.P. office van de voorbije vijf decennia karakteriseren.

Binnen een unieke scenografie ontwikkeld door T.O.P. office toont de tentoonstelling een selectie vroegere werken en projecten rondom recente resultaten van *Orban Space*. Nieuw geproduceerde werken worden in een historisch perspectief geplaatst aan de hand van voorgaande plannen en maquettes, schetsen, ontwerpinstrumenten en archiefdocumenten van 1969 tot 2013, waarvan vele tot op vandaag nog nooit getoond zijn.

Hieronder worden de vijf thema's toegelicht en gekoppeld aan het centrale *Orban Space* werk.

INTRODUCTIE

die het meest recente onderzoek *Orban Space* verbindt met de ruim 40 jarige praktijk van werken waarin op allerlei mogelijk manieren gekeken is naar de wereld om ons heen. Zo wordt duidelijk dat *Orban Space* niet op zichzelf staat, maar geworteld is in een methode van werken en een mentaliteit die in de loop der jaren gecontinueerd is. De tentoonstelling is opgebouwd volgens vijf thema's. In elk staat een *Orban Space* productie centraal. Daaromheen staan in vitrines en in de ruimte verschillende werken, documenten en objecten uit 1969-2012.

Deze gids introduceert de vijf thema's en de vijf centrale werken. De curatoren Wouter Davidts en Stefaan Vervoort lichten de keuze voor de thema's toe. Aan de hand van de tentoonstellingsmaquette van T.O.P. office en een lijst van werken wordt de inrichting en de inhoud van de tentoonstelling verder verklaard. Bijkomstige folders geven de inhoud van de verschillende vitrines weer, in kleuren die naar de vijf thema's verwijzen.

Naast een beknopte toelichting op het onderzoek door T.O.P. office en een portret van het bureau, is het Orbanistisch Manifest integraal afgedrukt, alsmede de Archinedrecensie van de lezing die Luc Deleu gaf bij Stroom Den Haag in 2011. Tot slot worden de activiteiten van de Stroom School toegelicht.

Devices

Vanaf de oprichting heeft T.O.P. office de vereiste instrumenten en hulpmiddelen gezocht, indien nodig zelfs uitgevonden, om projecten in de architectuur, stedenbouw en kunst te ontwikkelen.

T.O.P. office ontwikkelde de voorbije jaren *Orban Space: Terminology* (2006-), een meer dan 1000 pagina's tellende index van de openbare ruimte op wereldschaal. Terminology tracht verschillende connecties, hiërarchieën en prioriteiten van de globale publieke ruimte op elk mogelijk schaalniveau te beschrijven. Het koppelt abstracte termen aan foto's uit het archief van T.O.P. office en aan publiek beschikbaar beeldmateriaal, geplukt uit encyclopedieën of websites zoals Wikipedia. Het resultaat is een ontwerpinstrument dat fungeert als woordenboek, atlas, thesaurus, catalogus en een handleiding voor architectuur en stadsplanning tegelijk.

Media

T.O.P. office heeft een wijd spectrum aan communicatiemogelijkheden aangeboden en toegeëigend om het ontwerpproces en het resulterende werk publiek te maken, zoals postkaarten, affiches, films, tijdschriften, kranten.

De terminologie van de globale openbare ruimte vormt het vertrekpunt voor de poster *Orban Space: Analysis* (2006-2012). Bestaande uit de secties *Forum, Network and Nodes, Urbanized Public Space, Setting & Location* en *Scales & Degrees of Urbanization* laat de grafiek zich lezen als een geraffineerd en complex wereldbeeld, opgebouwd uit verschillende lagen van verstedelijking, infrastructuur en technologie. Met een sterrenhemel als achtergrond

fungeren de panelen als ordeningssysteem en ontwerpkaarder voor de hedendaagse globale maatschappij.

Dimensions

Onophoudelijk heeft T.O.P. office de schaal van de aarde als maat gehanteerd voor de analyse van maatschappelijke ontwikkelingen en voor de impact van hun eigen activiteiten.

Orban Space: The Voyage (2006-2013) documenteert het zeiltraject rond de wereld, persoonlijk afgelegd door Luc Deleu. De reis vormt een performatief hoogtepunt van Deleu's onderzoek naar het aardoppervlak, waarin hedendaagse globalisering niet enkel in kaart gebracht maar ook letterlijk 'afgetast' wordt. De print houdt het midden tussen een cartografische berekening en een ontdekkingsreis en laat zowel het concrete als abstracte aspect van het onderzoek verschijnen. 'Ik wil de reis doen om de schaal van de aarde in mijn vingers te krijgen,' stelde Deleu in 1994, 'en dat is toch waar het een orbanist om te doen is.'

Movements

T.O.P. office heeft de statische aard van architectuur steevast uitgedaagd met plannen die vertrekken vanuit het dynamische.

Orban Space: Travel Pictures (2006-2012) bevat een raster van foto's gemaakt door Deleu tijdens een zeilreis rond de wereld in 45 (44) dagen in 2006. Het visueel verslag van de feitelijke ervaring documenteert de verplaatsing van de orbanist over land, ter zee en in de lucht. De foto's verbeelden echter niet enkel de fysieke reis maar bieden ook een blik op de uiteenlopende politieke, culturele en historische gebieden die doorkruist werden – een globale

sfeer die getekend wordt door een immer oprukkende internationalisering en de wederzijdse invloeden tussen Westen, Oosten, Noorden en Zuiden, met andere woorden door het hedendaagse naleven van een modernistisch tijdperk.

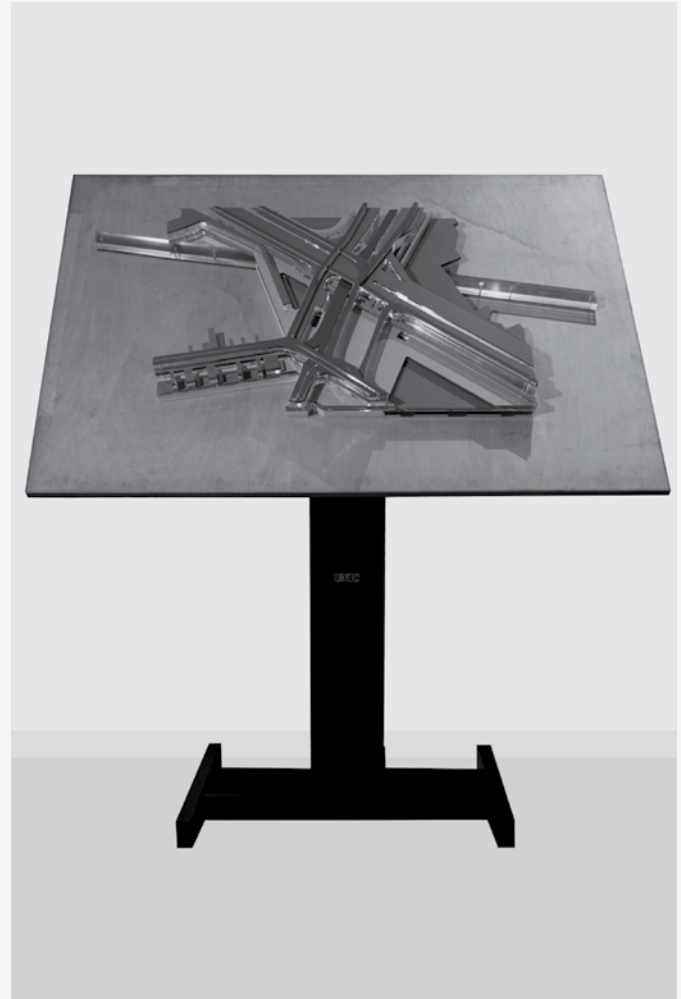
Realities

T.O.P. office hanteert de regel dat elk ontwerp – of het nu van conceptuele of ludieke aard is, klein of grootschalig – zich verankert in de werkelijkheid en bijdraagt aan een toekomstig begrip van ons verblijf op planeet aarde.

Het model *Sector X* (2010) analyseert een tijdelijk gebied in Antwerpen in de onmiddellijke omgeving van het kantoor van T.O.P. office. Door de uiteenlopende verkeersstromen in kaart te brengen en op elkaar te leggen, genereerde T.O.P. office een vreemdsoortige architectuur, losgekoppeld van de objecten, lichamen en gebouwen die de oorspronkelijke plek bevolken. De combinatie van een minutieuze aandacht voor de lokale omgeving met een abstracte en haast schaalloze materialisering laten zien dat de publieke ruimte een veelgelaagd krachtenveld is.

Wouter Davidts en Stefaan Vervoort, januari 2013

STATEMENT CURATOREN

Beeld Sector X
© Luc Daeu – T.O.P. Office

EXTRA CITY KUNSTHAL – ORBAN SPACE

FUTURE PROSPECTS UITTREKSEL UIT GESPREK MET T.O.P. OFFICE

Steven Van den Bergh: Eigenlijk is *Orban Space* een voortzetting van De Onaangepaste Stad, met name een doorgedreven onderzoek van de stedelijke ruimte. Dat laatste project zijn we ook gestart als een voortzetting van het ontwerp *Usiebenpole*. Het uitgangspunt is dat niet de woningen, maar de voorzieningen, de stad maken. *Brikabrak* is een letterlijke vertaling van die stelling. In de daaropvolgende fase, getiteld *Dinkytown*, begonnen we in te zien dat eigenlijk de ruimte tussen die voorzieningen, met andere woorden de openbare ruimte, nog belangrijker is. Dus schreven we arrangementen en partituren die onbewust de openbare ruimte vorm gaven. De aanpak van *Dinkytown* was redelijk formeel, omdat we nog voornamelijk inzetten op de manipulatie van de voorzieningen. Met *Vipcity* daarentegen zijn we de openbare ruimte zelf beginnen vormgeven, en was ze niet langer het formeel eindresultaat van de plaatsing van de voorzieningen. De arrangementen en partituren zijn daar grotendeels voor de publieke ruimte geschreven. *Orban Space* is daar in dat opzicht de continuering van. Het onderzoek van de openbare ruimte binnen *Orban Space* gaat veel verder dan de vormelijke analyse. We proberen te registreren welke handelingen en netwerken, met alles wat ze inhouden, de openbare ruimte bepalen.

Beeld: Vipcity, Brussel Biennale, 2008
© Luc Detlev – T.O.P. Office

ORBAN SPACE ONDERZOEK DOOR ONTWERP

Orban Space werd gestart in de lente van 2006. Het project volgt op *De Onaangepaste Stad* (1995-2006), een stedenbouwkundig, ruimtelijk en theoretisch onderzoek naar stedelijke voorzieningen en infrastructuur in relatie tot de immer groeiende inwonersaantallen op aarde. *Orban Space* bouwt verder op de inzichten die tijdens deze tien jaar durende studie werden verworven en gaat een schaalniveau hoger.

Orban Space vertrekt bij de ambitie om in woord en beeld een hedendaagse theorie en een nieuw paradigma voor de openbare wereldruimte uit te bouwen. Met de studie stelt T.O.P. office zich tot doel het wijde spectrum aan publieke ruimtes, van de straat, het internet tot de wereldzeeën, in kaart te brengen. Terwijl het denken over publieke ruimte in het programma en ontwerp van *De Onaangepaste Stad* gestuurd werd door de anonieme massa van 6.800 tot 76.000 inwoners, wordt de publieke ruimte in *Orban Space* ontleed aan de hand van het benoemen van abstracte termen.

Parallel aan de benoeming en catalogisering van verschillende types publieke ruimte wereldschaal zoekt T.O.P. office naar verbanden, prioriteiten en hiërarchieën tussen verschillende ruimtes. Deze indeling van de openbare ruimte wordt vervolledigd met een gedetailleerde studie van het gebruik en de vorm van de ruimtes.

Met de studie wil T.O.P. office achterhalen of het ontwerpen van de publieke wereldruimte met zijn infrastructuren als instrument kan worden ingezet om stad en wereld te

UITTREKSEL UIT GESPREK MET T.O.P. OFFICE

Hans De Wolf: Zou je kunnen zeggen dat er met *Orban Space* een tijdsdimensie aan het onderzoek naar de openbare ruimte toegevoegd wordt? Proberen jullie nu om de beweging en verplaatsing, met name de dynamiek die openbare ruimte beheerst, in kaart te brengen?.

Steven Van den Bergh: Ja, ik denk dat dat ook wel gezegd kan worden.

Uittreksel uit: *Future Prospects. Een gesprek met Isabelle De Smet en Steven Van den Bergh* door Wouter Davidts en Hans De Wolf, in: *Luc Deleu - T.O.P. office: Orban Space* (Valiz, 2012), 388-89.

Beeld: Vpacity. The nautical site transit photographie
© Luc Deleu – T.O.P. Office

organiseren. Openbare ruimte wordt niet langer behandeld als overblijfsel van de stedelijke bebouwing maar als kernopdracht van het stedenbouwkundig ontwerp. *Orban Space* vertrekt vanuit de stelling dat de hedendaagse crisis van de openbare ruimte aangegrepen moet worden om een nieuw statuut voor die openbare ruimte te ontwikkelen. T.O.P. office ziet hier een belangrijke rol weggelegd voor de overheid. Aangezien algemene belangen voorrang hebben op particuliere in de publieke ruimte, is het de taak van de overheid om zich op stedenbouwkundig niveau te profileren via een weloverwogen beheer en een aandachtige vormgeving van de openbare wereldruimte.

T.O.P. office (Luc Deleu, Laurette Gillemot, Isabel De Smet en Steven Van den Bergh), Januari 2013.

Beeld: Orbanspace: The Voyage (2006-2007)
© Luc Deleu – T.O.P. Office

ONDERZOEK DOOR ONTWERP

ORBANISTISCH MANIFEST T.O.P. OFFICE, 1980

Zolang we niet massaal weg kunnen gaan wonen van de wereldbol, of kunnen importeren vanuit de ruimte, is de aarde een planeet die buiten de (benodigde) zonne-energie en misschien andere (niet onderkende, doch benodigde) ruimte-energie, volledig op zichzelf aangewezen is.

Eén derde van de wereldbevolking is ondervoed. Dit impliceert dat het landbouwareaal nu al één derde te klein is om aan de reële behoeften te kunnen voldoen. Alhoewel we (naast intensifiëring van de productie per m²) met de grootste inspanning kunnen trachten het areaal uit te breiden in woestijnen en steppen en op woeste gronden, zal toch zoveel mogelijk "vrije ruimte" in de agglomeraties moeten worden ingeschakeld in de voedselproductie. Te meer daar oerwouden, wouden, bossen en andere natuurlijk begroeide gronden best zouden gespaard worden en liever nog uitgebreid (reserveterreinen).

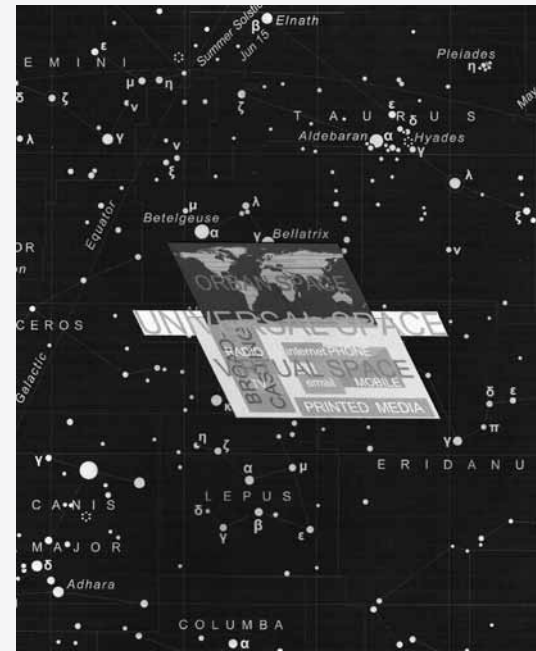
Wanneer deze prioriteiten aanvaard worden, kan de oppervlakte van stedelijke agglomeraties theoretisch bijna niet meer uitgebreid worden, waardoor de bewoning van de aarde in het gedrang zou kunnen komen. Zo we ieder een maximaal wooncomfort willen garanderen zal het wonen veel efficiënter (dan tot hiertoe is geweest) moeten georganiseerd worden. De stedelijke ruimtes zullen polyvalenter moeten gebruikt worden. In deze kritieke fase zou iedereen best zijn eigen woonsituatie individueel trachten te organiseren, naar eigen smaak, middelen, mogelijkheden en begrenzingen. Dit naar analogie met de plantaardige bevolking (phytocenose), waar ieder specimen binnen de begrenzingen en de mogelijkheden

van de standplaats alle verantwoordelijkheid draagt. Daartegenover zouden de macrowerken van rechtspersonen (gestructureerde groeperingen van individuen, zoals consortia, N.V.'s, P.V.B.A.'s, V.Z.W.'s, partijen, verenigingen, actiegroepen, etc.) aan uiterst strenge normen moeten worden onderworpen, teneinde de macro invloeden en het macro grondverbruik van dergelijke ondernemingen in de ekotoop (milieu-elementen en biocenose¹) in evenwicht te brengen met de micro invloeden en het microgrondverbruik van het individu – zie analogie in de natuur, waar het biologisch evenwicht gemakkelijk gehandhaafd blijft bij een groot aantal soorten: de invloeden op één soort worden daardoor veelzijdiger, en waar omgekeerd het evenwicht in soortarme cultuursamenlevingen gemakkelijk verbroken wordt, waardoor een zeer sterke aantal vergroting van een bepaalde soort kan optreden (plaag).

Het lastige en overbodige moet zo veel mogelijk overboord gegooid worden (in de ruimte geschoten per raket). De rest moet zo overzichtelijk mogelijk worden opgesteld (zonder dat deze stapelplaatsen een ééndimensionaal gebruik krijgen). Daar alle levensgemeenschappen (antropocenose², zoöcenose³, phytocenose⁴, mycocenose⁵) nauw met elkaar verbonden zijn, zal men tevens nauwlettend moeten toezien geen ervan te verstikken. Hierdoor zullen we verplicht zijn de pollutie zo klein mogelijk te maken en alles zo veel mogelijk te recyclen. Vooral het natuurlijk afval moet uiterst efficiënt gerecycleerd en terug over het landbouwareaal verspreid worden. Op deze manier laten we zo weinig mogelijk biogene elementen (nodig

ORBANISTISCH MANIFEST

voor de phytocenose) verloren gaan. De oceanen en zeeën (wiens biocenosen in een kritische situatie verkeren) vormen gelukkig nog een ruimtelijke reserve, tweemaal zo groot als de ruimte op vaste grond van de aarde. Zo zou de ganse wereldbevolking op 1.000.000 passagiersschepen (40.000 ton) kunnen geloogd worden. Op 2.000.000 schepen zou ze zelfs al vrij comfortabel kunnen wonen. De ganse Belgische bevolking zou perfect op 5.000 passagiersschepen (40.000 ton) mobiel kunnen wonen.

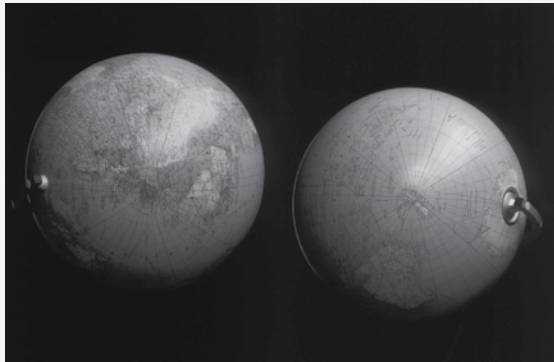

Beeld: Universal Space, 2006
© Luc Deleu – TOP Office

1. Samenleving van alle levende organismen
2. Menselijke samenleving

3. Dierlijke samenleving
4. Samenleving van bacteriën
5. Samenleving van schimmels

Ik durf te hopen dat voorgaand wereldbeeld van de "momentele tijden" gans duidelijk maakt dat de stedenbouw en architectuur vanuit een nieuw orbanistisch gezichtspunt dienen benaderd te worden. De stedenbouw en de architectuur hanteren tijdens de "momentele tijden" orbanistische prioriteiten. De esthetische prioriteiten en stijlfiguren van de "niet-momentele tijden" gelden niet langer in een situatie van do-it-yourself bouwkunst en selfmade steden, waar elk individu de bebouwde omgeving bepaalt.

Beeld: Journey Around the world in 80 days@ Luc Delieu-TOT Office

De functie van de stedenbouwkundige architect (orbanist) is in de "momentele tijden" zelfs van een gans andere orde geworden. Zoals de (picturale) functie van het schilderen (in de westerse schilderkunst) na de uitvinding van de fotografie totaal veranderde, zo ook is de inhoudelijke betekenis van stedenbouw en architectuur (orbanisme) gewijzigd. De "informatie" (vermindering van onzekerheid) is nu een belangrijk werkterrein van de "momentele" orbanist; hij is een medium, een trendsetter en/ of stadsnar, enz... Hij ontwerpt, publiceert, treedt op, exposeert, realiseert of speelt, enz ...

De "vrije ruimte" is nu zijn ideaal. In plaats van infrastructuren die de aardruimte specificeren en ééndimensionaler maken gebruikt de orbanist nu ultrastructuren die de aardruimte verruimen, zonder de diverse mogelijkheden te verminderen.

De orbanist is nu vooral een theoreticus die in zeldzame gevallen zijn visionaire inrichtingsmodellen van ruimtes op de planeet aarde realiseert.

Alhoewel dynamisch en evoluerend is de planeet aarde, waar het orbanisme zichzelf realiseert beïnvloed door acties van alle individuen, in de "momentele tijden" steeds af.

T.O.P. OFFICE PORTRET

T.O.P. office is een architectuur- en stedenbouwkundig bureau dat werd opgericht door Luc Deleu en zijn vrouw Laurette Gillemot in 1970, een jaar na het afstuderen van Deleu als architect aan het Hoger Instituut Sint Lucas in Brussel. Gebaseerd op de erkenning dat 'het een team vergt om om te gaan met de complexiteit van architectuur,' ontwierp Deleu zowel de werkwijze als de omgeving van zijn beginnende praktijk als collaboratief en dialogisch.¹ Het logo van T.O.P. office onderstreept de ethische positie van Deleu: als een wereldbol, ondersteboven en omgekeerd, vertegenwoordigde het embleem de opzettelijke verschuiving van lokale vooringenomenheden naar een globaal bewustzijn. Met het concept Orbanisme ontwikkelde Deleu een architecturale en stedenbouwkundige praktijk die de aarde als maatstaf neemt. T.O.P. office hield een creatief pleidooi voor een tolerant urbanisme voor een tolerante maatschappij, een ecologisch perspectief, ware burgerdeelname, en, avant la lettre als het ware, duurzaamheid. In zijn Orbanistisch Manifest uit 1980 schreef Deleu dat de diepgaande veranderingen in de organisatie van publieke ruimte, transport en woonplaats gecombineerd met de gestage groei van de wereldbevolking de architect-stadsplanner zouden dwingen om nieuwe prioriteiten te definiëren. T.O.P. office werd opgezet rond twee verschillende overtuigingen: ten eerste, dat het beter zou zijn om de ruimtelijke impact van een gebouw te verminderen en zo minder te bouwen, en ten tweede, dat toekomstige ontwikkelingen in de communicatiemedia nieuwe methodes van nomadisch leven zouden mogelijk maken. De hieruit

1. Luc Deleu, *The Ethics of Architecture*, april 1989, p. 1.

volgende vroege werken benadrukten mobiliteit tegenover de immobiliteit van vastgoed en stelden het exclusieve privilege van gebouwen als onderdak voor leven en werken in vraag. De vaststelling dat '[d]e urbanist nu vooral een theoreticus is, die in zeldzame gevallen zijn visionaire inrichtingsmodellen van ruimtes op de planeet aarde realiseert,' heeft sindsdien bijgedragen aan de kern van de missie van T.O.P. office. Door middel van een consistent formeel onderzoek en veelgelaagde ontwerpstrategieën onderzocht het kantoor dichotomieën zoals die tussen orde en chaos, of tussen nieuw en bestaand.

Deleu vergaarde in de jaren '70 en vroege jaren '80 zichtbaarheid in de kunstwereld met zijn performances, sculpturen en installaties van objecten op grote schaal die de schaal en perspectief van zowel stedelijke als natuurlijke omgevingen verschoven. Liever dan erkend te worden als een architect en stedelijk planner aan het hoofd van een kantoor, bouwde Deleu aan een internationale reputatie als kunstenaar. Echter, de bewering van Deleu dat 'bouwen' niet de enige beschikbare methode is om uiting te geven aan ideeën over architectuur en stedenbouwkunde mag onder geen beding beschouwd worden als reden om hem af te schilderen als slechts een visionair of zelfs een utopisch architect. Voor Deleu was de wereld van de kunst slechts een bijkomend platform om zijn werk publiek te maken, of, zoals hij het formuleerde in een korte, ongepubliceerde tekst over schaal en perspectief in 1986, 'om zijn ideeën ter discussie te stellen.'² Deleu heeft nooit nagelaten te benadrukken dat zijn ambities gelegen zijn in het gebied van de architectuur en stedenbouw.

2. Luc Deleu, *Schaal & Perspectief*, [Zwitserland] 1886 (ongepubliceerd). Deze stelling werd herhaald in de aforistische verklaring van Deleu dat 'ik een kunstenaar ben omdat ik een architect ben.'

Hoewel Deleu zich inzette in verschillende samenwerkingsprojecten in de jaren 70, zowel op artistiek als architecturaal vlak, waren het de verscheidene studies voor groot-schalige en uitgebreide architecturale en infrastructurele ontwerpprojecten (waaronder de Hogesnelheidstrein lijnen in Brussel (1986-89), Utrecht (1989-90), Antwerpen (1989-93) en Rotterdam (1990-91)), het ontwerp voor de ombouwing van 'De Hef' brug in Rotterdam naar een sky plaza met kantoren (1989-90)) die een nieuwe fase markeerden in de structuur en de activiteiten van T.O.P. office. Deze projecten vereisten een collectieve researchmethode en een nieuwe graad van gedeelde moeite. In deze periode groeide het kantoor aanzienlijk. De verschuiving naar het ontwerpen van grootschalige stedelijke projecten moedigde het kantoor in de mid jaren 90 aan om een benadering van onderuit toe te voegen aan de conventionele hiërarchie die van bovenuit vertrekt.

De Onaangepaste Stad, een uitgebreide studie van de ontwikkeling en organisatie van een stedelijke infrastructuur en voorzieningen opgestart door T.O.P. office in 1995, was een nieuw hoogtepunt in deze ontwikkeling. Met dit zelf benoemde 'ontwerp door onderzoek' investeerde T.O.P. office in een lange termijn methode van onderzoek en in de ontwikkeling van meer geraffineerde concepten. Deze nieuwe ontwikkeling kwam in een versnelling 1997, toen Isabelle De Smet en Steven Van den Bergh zich bij T.O.P. voegden. In iets minder dan een decennium ontwikkelde het nieuwe team een uniek model voor een samenwerkingspraktijk. Aangezien ze samen werkten, en vaak tegelijkertijd, aan één enkele computer tekening voor *De Onaangepaste Stad*, steeds hoge technologie en kansprincipes combinerend, voegde T.O.P. office het auteurschap voor een groot deel samen.

OVER EEN BUREAU DAT NIET WIL BOUWEN... —RECENSIE

De beelden van de aarde zwevend in de ruimte én de poëtische benaming die Buckminster Fuller gebruikte voor onze planeet - ruimteschip aarde - hebben Deleu geïnspireerd tot het bedenken van zijn zogenoemde orbanisme. Een stedenbouw en architectuur die bij elke ingreep, hoe klein ook, rekening houdt met de menselijke maat, maar ook met zijn betekenis op wereldschaal. Of zoals hij zelf schrijft 'Orbanisme beoogt een op planetaire schaal geïntegreerde (steden)bouwkundige ontwerp-praktijk en probeert de aarde te beschouwen als de ruimtelijke en maatschappelijke context voor steden en architectuur. Het orbanisme beoogt daarom een evenwichtige organisatie van de aardruimte.'

Behalve Orbanist blijkt Deleu ook een groot relativist; over zijn ideeën, projecten en het orbanisme vertelt hij haast terloops. Zijn presentatie is gelardeerd met de typische humor waarmee Belgen vaak zo feilloos het absurdisme van onze realiteit blootleggen. Deleu bladert nonchalant door een aantal projecten uit de beginfase van zijn bureau: een nieuwe universiteit in Antwerpen vestigt hij op drie schepen, de Mobile Medium University. Als deze studenten klaar zijn met hun studie bezitten ze niet alleen academische kennis, maar zijn zij ook wereldwijd.

Maar ondanks de hoeveelheid grappen is het hem ernst. Dat blijkt niet alleen als hij zijn *Orbanistisch Manifest* (1980) in vliegende vaart doorneemt. Dit manifest, zo stelt hij tevreden vast, vat zijn visie nog altijd goed samen. Met zijn werk heeft hij ook het consistente oeuvre geschapen dat hij ambieerde toen hij afstudeerde en peinsde over de vraag

T.O.P. office heeft steeds zijn positie gekoesterd als een onafhankelijk onderzoeksteam dat een autonoom format ontwikkelt voor stedelijk onderzoek door ontwerp. Bij veel gelegenheden heeft T.O.P. deelgenomen aan het debat over de huidige staat en de toekomst van architectuur en stedelijke planning. De motor achter het werk en de praktijk van T.O.P. office was echter nooit slechts theoretisch. De vele gevarieerde activiteiten van de voorbije vier decennia resulteerden in een uitgesproken begrip van de uitdagingen bij het ontwerpen van zeer grote en complexe programma's en betekenissen en dit vanuit een planetair perspectief en rekening houdend met de schaal van de aarde. Ze ontwikkelden een unieke gevoeligheid voor extra groot monumentalisme en verder ontwikkelden ze de strategie om concepten te verbeelden. De conceptuele roeping van T.O.P. office is echter ook steeds gekoppeld geweest aan een oprecht verlangen om de opgebouwde expertise en de vergaarde kennis op het zeer praktische gebied van bouwen te versterken.

Deze tekst is een ingekorte en vertaalde versie van het portret dat verschenen is in de publicatie *Luc Deleu - T.O.P. office: Urban Space* (Valiz, 2012). Vertaling: Jacoba Bruneel

hoe een architectenbureau eruit moet zien dat niet gaat bouwen of sterker, dat niet wil bouwen! Het grootste deel van zijn lezing wijdt Deleu aan *De Onaangepaste Stad* (D.O.S), een stedenbouwkundige studie naar een alternatieve invulling van de stedelijke ruimte waar het bureau van 1995 tot 2004 aan werkte.

Deleu's stedenbouw is een consequente uitwerking van drie kritische vooronderstellingen namelijk dat stedenbouw zich beperkt tot het bepalen van de noodzakelijke volumes, de infrastructuur en de diensten; stedenbouw interfereert niet in het privé domein; en stedenbouw legt multinationals en instituties beperkingen op die in het voordeel zijn van iedereen. Deze stedenbouw is daarmee een directe weerspiegeling van Deleu's zijn eigen kritische maatschappijvisie en het urbanisme. Zelf verwoordt hij het als volgt: 'Het centrale thema is het zoeken naar een onuitgegeven vorm en organisatie van wat een stad tot stad maakt, naar wat het dagelijks leven aangenaam maakt en zin geeft aan de openbare ruimte: een autonome, driedimensionale en monumentale (infra)structuur, een voorbeeld van de hedendaagse samenwerking tussen private en openbare sector; aantrekkelijk openbaar vervoer en een aangename openbare ruimte die op symbolische wijze getuigen van de gemeenschapsidentiteit; een beheerste stedelijke openbare ruimte die binnenin, naar buiten toe en onder de stedelijke luifels beheerst en beheersbaar is en voorzien is van een systeem van openbaar vervoer dat geconcipeerd is als een horizontale lift; een ruimte-park/ park-ruimte voor voetgangers in symbiose met de perifere ruimte voor autoverkeer; attracties en voorzieningen voor automobilisten, tussenstations voor automobilisten en voetgangers; een openbare ruimte in de vrije ruimte.' (La Ville Inadaptée, p.62).

OVER EEN BUREAU DAT NIET WIL BOUWEN..

Het onderzoek naar *De Onaangepaste Stad* begon met een voorstel voor een lineaire stad Usiebenpole op het eiland in de Donau bij Wenen. Op deze 22 kilometer lange strook zette hij in eerste instantie 1000 Unité – nou eenmaal het beste appartementengebouw dat er is om zich vervolgens af te vragen hoe hij de openbare ruimte moest opladen. Hoeveel horeca, hoeveel maatschappelijke functies, welke geneeskundige faciliteiten, waar wordt er gesport etc.? Deze vragen waren het begin van een eindeloze datastudie die hij vervolgens prachtig verbeeldt - 'omdat ik mijn tekeningen nou eenmaal moet verkopen om als niet bouwend architect te kunnen leven'. In de loop der jaren is deze onaangepaste stad uitgegroeid, complete stadsdelen met namen als *BricaBrak* en *DinkyTown* zijn toegevoegd. Het project eindigde met een 1850 centimeter lange maquette – 1/100ste van een zeemijl - van *VIPCity*, die in 2004 werd gepresenteerd in het MUHKA (Antwerpen). Sinds 2006 is Luc Deleu bezig met een nieuwe studie *Urban Space*, een studie naar stedelijke ruimte op wereldschaal.

De metastudies leveren prachtige, sterk formele beelden, vergelijkbaar met zijn kunstwerken in de openbare ruimte. Inhoudelijk zijn de beelden lastiger te verteren. De theorie en datawolk die schuilgaan achter de beelden worden niet even in een avondje begrepen. Hoe moeilijk zijn werk te doorgronden is, blijkt als het publiek aan de beurt is om vragen te stellen. Hoewel het voor het overgrote deel uit vakgenoten bestaat, worden er nauwelijks inhoudelijk kritische vragen gesteld. Eerder geven ze blijk van het klassieke onbegrip voor de papieren architect en zijn keuze niet te willen bouwen, zoals de vraag: 'Wat laat je als architect/stedenbouwer na als je niet bouwt?' Een merkwaardige omdraaiing. Deleu kaatst de bal terug en zegt: 'ik

ben een architect die niets wil'. De vraag van stedenbouwers en architecten moet zijn wat kan of wil ik – architect/stedenbouwer - met het werk van Deleu. Zijn consequent doordenken van het Urbanistisch Manifest, waarbij de mens en het ruimteschip aarde centraal staan, heeft nog niets aan geldigheid ingeboet en lijkt juist nu het bestuderen meer dan waard.

Marieke Hillen

The Knight's Move lezing, Stroom Den Haag, 30 maart 2011 Eerder verschenen op Archined: <http://www.archined.nl/>